

KITAP OQIWSHILARDA ERKIN HÁM ÓZ BETINSHE PIKIRLEWDIŇ DEREĞI

Ilyasova Zamira Uzakbaevna

NMPI- Ulıwma pedagogika hám psixologiya kafedrası assistent oqıtıwshısı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15245123>

Annotatsiya. Ushbu maqolada kitobxonlik madaniyatining jamiyat va shaxs hayotidagi o'рни, uni shakllantirishning samarali yo'llari hamda zamonaviy yondashuvlar yoritiladi.

Kalit so'zlar: kitob, kitob o'qish madaniyati, mustaqil kitob o'qishni shakllantirish usullari, oila, badiiy asarlar.

СВОБОДА И НЕЗАВИСИМОЕ МЫШЛЕНИЕ ПРИ ЧТЕНИИ КНИГ

Аннотация. В статье рассматривается роль культуры чтения в жизни общества и отдельного человека, эффективные способы ее формирования и современные подходы.

Ключевые слова: книга, культура чтения, самостоятельно формирования к чтению, методы формирования, семья, художественные произведение.

FREEDOM AND INDEPENDENT THINKING IN BOOK READING

Abstract. The article examines the role of reading culture in the life of society and the individual, effective ways of its formation and modern approaches.

Keywords: book, the culture of the reading, by itself shaping to reading, methods of the shaping, family artistic works.

Kitaplar adamzattıń eń áyyemgi hám eń isenimli bilim derekлерinen biri esaplanadı. Olar tek maǵlıwmatlardı usınıp ǵana qoymastan, al oqıwshınıń erkin pikirlew qábiletin rawajlandırıwda da áhmiyetli rol atqaradı. Kitaplar arqalı biz tek ǵana jańa bilimлерге iye bolıp qalmastan, al logikalıq pikirlew, tallaw hám óz pikirimizdi óz betinshe qalıplestiriw imkaniyatın jaratadı.

Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M.Mirziyoevtiń 2017-jıl 12-yanvar' kúngi «Kitap ónimлерin basıp shıǵarıw hám tarqatıw sistemasın rawajlandırıw, kitap oqıwdı hám kitap qumarlıq mádeniyatın arttırıw jáne úgit-násiyatlaw haqqında» biyligi, F-4789-sanlı Pármanı elimizde umıtılıp baratırǵan kitap oqıw mádeniyatın qaytadan qálpine keltiriw islerine unamlı tásir jasadı.[1]

Pedagogikalıq hám psixologiyalıq izertlewler adamlardaǵı erkin hám óz betinshe pikirlew máselelerine ayrıqsha kewil bóledi. Erkin pikirlew dep oqıwshılardıń pikir júritiwдеgi tar, sheklengen bazı birewлерге uqsamastan óz betinshe pikir júritiwine qaratılǵan háreketler

sistemasına ayılıadı. Öz betinshe pikirlew baslawış klass oqıwshılarınıń mánáwiy álemin qáıplestiriw quralı bolıp, ol arqalı oqıwshılar óziniń oy-pikirlerine sın kóz benen qaraw, oylawdağı uqsaslıqlardı tekserip kóriw, hámme nárseni ólshep, anıqlıqqa baǵdar alıw islerin ámelge asıradı.

Iskerliktiń qálegen túrinde (oqıw, oyın, miynet) baslawış klass oqıwshılardıń erkin hám óz betinshe pikir júritiwge baǵdarlaw múmkin. Oqıtıwshınıń wazıypası oqıwshılardı tek ǵana oqıtıw emes, al, olardı kitap oqıwǵa baǵdarlawdan ibarat boladı. Erkin hám óz betinshe pikirlewdi tárbiyalawda oqıwshılardı oqıw hám ádebiy kitap materialları, baspa sóz materiallarında járiyalanǵan jámiyetimizdegi waqıya hám hádiyselerge kritikalıq kóz qaras penen qarawǵa, olarǵa óz múnásibetin bildiriwge, mashqalalardıń sheshimin izlep tabıwǵa baǵdarlaw maqsetke muwapıq sanaladı.

Pikirlew procesi tikkeley baslawış klass oqıwshılarınıń jeke ózgesheliklerine de baylanıslı. Oqıw-tárbiya processlerinde oqıwshılardı erkin hám óz betinshe pikirlewge baǵdarlawshı jumıslar - oqıw materialların qayta islep shıǵıw tiykarında jańa bilimlerde izlep tabıw, sheshilmey qalǵan mashqalanıń sheshimin tabıwdı boljaw wazıypaların atqaradı.

Oqıw-tárbiya procesinde baslawış klass oqıwshıları tárepinen iyelengen bilimler olardıń erkin hám óz betinshe pikirlew qábiletin rawajlandırıwǵa xızmet etedi. Oqıwshılardıń oqıw predmetleri boyınsha alǵan bilimleri hám olardıń óz betinshe kitap oqıw arqalı alǵan maǵlıwmatları ózlerindeki dún`yaǵa ilimiy kóz-qaraslarınıń qalıplesiwine tiykar jaratadı.

Oqıwshılardıń pikirlew procesi bolsa, onıń dún`yaǵa bolǵan kóz-qarası menen tikkeley baylanıslı.

Erkin pikirlewdi dún`yaǵa ilimiy kóz-qaras hám milliy ideyanı qalıplestiriw islerine baǵdarlaw oqıtıwshılardıńda, ata-ana hám jámiyetshiliktińde tiykarǵı wazıypaları bolıp esaplanadı. Dún`yaǵa bolǵan kóz-qaras – bul bizdi qorshap turǵan ob`ektiv dún`ya hám ondaǵı insannıń tutqan ornına bolǵan ulıwmalastırılǵan kóz-qaraslardıń pútın bir sisteması menen belgilenetuǵın isenimler, alınatuǵın úlgieler, biliw hám iskerlik ólshemleri sanalanadı. Onıń tiykarında dún`yanı túsiniw, sociallıq turmıs waqıyaları, olardıń payda bolıwı hám rawajlanıwı haqqındaǵı bilimler orın aladı.

Oqıw-tárbiya processlerinde baslawış klass oqıwshılarınıń erkin hám óz betinshe pikirlewin, dún`yaǵa bolǵan kóz-qarasın qalıplestiriwde milliy ideyamızdı tiykar etip alıw, milliy mádeniy miyraslarımızǵa, ulıwma insanıylıq qádriyatlarǵa hám demokratiyalıq principiierge ámel qılıw jolǵa qoyılmaqta. Sebebi dún`yadaǵı bolıp atırǵan túpkilikli ózgerisler, tarqatılıp atırǵan

mağlıwmatlar sheńberiniń keńeyiwi jaslarǵa nátiyjeli tálim hám tárbiya beriwge bolǵan talaplardı arttırıp barmaqta.

Balalardaǵı kitapqa bolǵan qızıǵıwshılıqtı rawajlandırıw pedagogika hám psixologiya pánleri boyınsha sheshimin kútip turǵan mashqalalar qatarında bolıp, sońǵı jıllarda bul másele boyınsha kóplep ilimiy izleniwler alıp barılıp atır.

Negizinde kitaplar eki taypaǵa bólinedi. Onıń birinshisi bir márte oqılatuǵın kitaplar hám ekinshisi kóp márte oqılatuǵın kitaplar.

Kitaptı oqıy bilgen oqıwshı - ózinde jeke pikirdi payda etiw múmkinshiligine iye boladı.

Pikirge iye boldı degen sóz - óz pikirin ilimiy jaqtan ulıwmalastıra bildi degendi ańlatadı.

Izertlewshi M.Fayazova óziniń ilimiy maqalasında kitap oqıw arqalı oqıwshılardıń oylaw xızmetin rawajlandırıwdıń tiykarǵı dereklerine toqtalıp ótedi.[4]. Al, M.Raximova bolsa óz maqalasında kitaptıń oqıtıwshı, ustaz xızmetlerinde atqaratuǵınlıǵın hár tárepleme dálillewge umtıladı.[3]

Oqıwshılardı kitap arqalı erkin pikirlewge úyretiw, bilim beriw procesinde júdá áhmiyetli bir maqset bolıp esaplanadı. Bunıń ushın bir neshe nátiyjeli qatnaslar bar:

1. Sorawlardı beriw: Kitaptı oqıw dawamında oqıwshılardı kóplegen sorawlar beriw arqalı, olarda óz pikirlerin anıqlaw hám olardı tiykarlaw múmkinshiligin jaratıw múmkin.

Máselen, "Bul waqıya sizde qanday sezim oyatqanın túsindirini?" yamasa "Bul waqıyadan basqasha juwmaq shıǵarsañız, qanday bolar edi?" sıyaqlı sorawlardı usınıw.

2. Basqasha kóz- qaraslardı kórip shıǵıw: Oqıwshılardı kitaptaǵı mashqalalardı basqasha kóz-qarastan kórip shıǵıwǵa járdem beriw, olardı sın kóz-qarastan pikirlewge iytermeleydi.

Mısalı, qanday da bir xarakterdiń qararlarınan yamasa háreketlerinen turıp, "Bul qarar jaqsı ma yamasa jaman ba?" degen sorawdı úyreniw.

3. Diskussiyalar shólkemlestiriw: Oqıwshılar arasında kishi toparlarga bólip, kitaptaǵı temalardı talqılaw imkaniyatın beriw, olar óz pikirlerin erkin bayan etiwine járdem beredi. Usı tárizde, olardıń pikirlerin shólkemlestiriw hám erkin qarar qabıl etiwdi rawajlandırıw múmkin.

4. Óz pikirin tiykarlaw: Oqıwshılardı óz pikirlerin jazba hám awız- eki tárizde tiykarlawdı úyretiw, kitaptaǵı waqıyalardı qanday múnásibette bolatuǵının anıqlawǵa járdem beredi. "Nege bunday dep oylaysız?" degen soraw oqıwshılardı óz pikirlerin bekkemlewge shaqıradı.

5. Kritikaliq oqıw: Oqıwshılardı kitaptı tek ǵana oqıp shıǵıw emes, al onıń quramın, tilin hám shıǵarma avtorınıń kóz- qarasın sın kóz- qarastan tallawǵa úyretiw kerek. Bul, olar ushın kitaptan jáne de tereńirek mazmunlardı ańlawǵa járdem beredi.

Erkin pikirlewdi rawajlandırıwda bunday múnásibetler oqıwshılardıǵa óz pikirlerin bildiriw hám olar tiykarında qararlar qabıl etiwde úyreniwge járdem beredi. Kitaplardı oqıwdıń bul usılları oqıwshılardıǵa tek bilim alıwdı emes, al olardı ámeliy jaqtan turmısqa engiziwdi de úyretedi.

Erkin pikirlew kitaplar arqalı rawajlanadı. Kitaplar insannıń dúnya qarasın keńeytedi, jańa ideyalar hám kóz- qaraslardı usınadı. Bul bolsa oqıwshıǵa óz pikirini qalıplestiriwde erkinlik beredi. Erkin pikirlew - bul barlıq pikirlerdi, dúnya qaraslardı hám ideallardı ashıq hám obyektiv kórip shıǵıw bolıp tabıladı. Kitaplardı oqıwda oqıwshı jeke pikirlerin islep shıǵıwı hám óz betinshe juwmaqlar shıǵarıwı ushın zárúr bolǵan maǵlıwmatlar menen tanısadı.

Erkin pikirlewdi rawajlandırıwda kitaplardıń abzallıqları tómendegilerden ibarat:

- Hár qıylı kóz- qaraslardı túsiniw: Kitaplar oqıwshıǵa dúnya kóz-qaraslarınıń hár qıylılıǵı hám qarama-qarsı kóz- qaraslardı túsiniw imkaniyatın jaratadı. Bul erkin pikirlewdi rawajlandırıw ushın zárúr.

- Talıqlaw hám dıqqatlılıq: Kitaplar járdeminde oqıwshı materialdı talıqlaw, logikalıq pikirlewdi rawajlandırıw hám hár bir temaǵa jańa kóz- qarastan qatnas jasawdı úyrenedi.

- Jańa ideyalar hám qatnaslar: Kitaplar oqıwshını jańasha pikirlewge, dóretiwshilik qatnaslardı iytermeleydi hám óz pikirlerin qalıplestiriwge járdem beredi.

Erkin pikirlewdiń rawajlanıwı tek ǵana kásiplik tarawlarda emes, al jeke ómirde de úlken áhmiyetke iye. Kitaplar oqıw arqalı insan ózin jáne de tolıǵıraq túsiniw, dúnyanı hám átirapındaǵı waqıyalardı jaqsıraq ańlaw imkaniyatına ie boladı. Bunday rawajlanıw, óz gezeginde, erkin pikirlew hám jeke qararlar qabıl etiwde oqıwshıǵa bekkem tiykar jaratadı.

Kitaplar arqalı oqıwshı tómendegi jeke pazıyletlerdi rawajlandıradı:

Ózine isenim: Kitaplar oqıwshıǵa óz pikirlerine isenim payda etiwge járdem beredi.

Oqıǵan materiallar arqalı oqıwshı erkin pikirlew hám qararlar qabıl etiwde isenim payda etedi.

Dóretiwshilik qábiletler: Kitaplar oqıw arqalı kreativlik pikirlewdi rawajlandırıw, jańa kóz- qaralar hám sheshimler jaratıw imkaniyatları ashıladı.

Ózin-ózi rawajlandırıw hám ósiw: Kitaplar oqıwshınıń jeke rawajlanıwına járdem beredi, sebebi olar oqıwshıǵa hár qıylı tarawlarda jańa bilimler, kónlikpeler hám tájiriýbelerdi usınadı.

Kitaplar erkin hám óz betinshe pikirlewdiń rawajlanıwında áhmiyetli derek bolip xizmet etedi. Olar oqıwshıǵa bilimlerdi tereń úyreniw, jańa ideyalardı qabıl etiw, analitikalıq pikirlewdi rawajlandırıw hám dóretiwshilik qatnaslardı jaratıwda járdem beredi. Kitaplardıń hár qıylı janrlarında, taálim hám jeke rawajlanıwda oqıwshı óz pikirini erkin túrde qalıplestiriwi múmkin. Sonıń menen birge, kitaplar oqıwshını jańa ideyalar menen tanıstıradı, bul bolsa jeke hám jámiyetlik turmısta tabısqa erisiwge járdem beredi.

REFERENCES

1. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh.M.Mirziyoevniń 2017-jıl 12-yanvar' kúni «Kitap ónimlerin basıp shıǵarıw hám tarqatıw sistemasın rawajlandırıw, kitap oqıwdı hám kitap qumarlıq mádeniyatın arttırıw jáne úgit-násiyatlaw haqqında» biyligi, F-4789-sanlı Pármanı
2. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: “Fan va texnologiyalar” nashriëti, 2006.
3. Raximova G.V., Ommaviy axborot vositalarining shaxsni shakllantirishdagi ijtimoiy-pedagogik rolini oshirishning mavjud pedagogik xususiyatlari. «Xalq ta’limi», 2012, №2., 37-39- betlar.
4. Raximova M., Kitob – muallim. «Ma’rifat» gazetasi, 13-noyabr’ 2010-jıl. №4 (7397).
5. Fayazova M., Wquvchilarning wquv tafakkur faoliyatini rivojlantirish omillari. «Xalq ta’limi», 2012, №4., 104-106- betlar.